

intraveineuses de bromure de Sodium. *Praktika de l'Académie d'Athènes*, 1939, 14, p. 66.

11. SP. DONTAS.—Applications therapeutiques de l'action saline. 4me communication. Resultats du traitement des maladies mentales et nerveuses par une méthode physiologique. *Extrait des Praktika de l'Académie d'Athènes*, 15, 1940 p. 29.
12. E. A. CATACOUZINOS.—Die Therapie der Parkinsonschen Erkrankungen nach dem Dontasschen Verfahren. *Psychiatrisch Neurologische Wochenschrift*, 1940 N° 45.

**ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ.—'Υπολείμματα τῆς λατρείας τοῦ Ἀδώνιδος ἐν Μυκόνῳ.
'Ο Κραντωνέλλος*, ὑπὸ Στεφάνου Ι. Μακρομιχάλου. Ἀνεκρινώθη
ὑπὸ τοῦ κ. Γρ. Ξενοπούλου.**

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Ἀδώνιδος μετηνέχθη ἐκ τῆς Ἀσίας κατ' ἀρχὰς εἰς τὰς Κυκλάδας Νήσους¹ καὶ ἐκεῖθεν μετεδόθη εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα. Τὰ «Ἀδώνια» ἐτελοῦντο μεγαλοπρεπῶς ἐν Ἀθήναις περὶ τὰ τέλη Μαρτίου οἱ δὲ ἑορτασταί, ἢ μᾶλλον αἱ ἑορτάστριαι,—διότι τὰ «Ἀδώνια» ἦσαν ἑορτὴ τῶν γυναικῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν ἐπαιρῶν—ἐκόμιζον ἐπὶ νεκρικῆς κλίνης κήρινα εἰδώλια τοῦ θεοῦ τὰ ὁποῖα ἐστόλιζον διὰ θριδάκων καὶ μαράθρων. Τὰ εἰδώλια ταῦτα περιέφερον ἀνὰ τὰς ὁδοὺς κοπτόμεναι καὶ ψάλλουσαι θρηνώδεις ὕμνους «ἀδωνίδια» καλουμένους, ἔριπτον δὲ κατόπιν τὰ εἰδώλια εἰς πηγὰς καὶ ποταμούς. «Ἀδώνια γὰρ ἦγον αἱ γυναῖκες τότε, ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος ἐν Νικίᾳ (XXXVIII, 13, 7) καὶ προῦκειτο πολλὰ χόθεν τῆς πόλεως εἰδώλια καὶ ταφαὶ περὶ αὐτὰ καὶ κοπετοὶ γυναικῶν ἦσαν». Τὴν ἐπομένην, ἢ κατ' ἄλλους μετὰ τινος ἡμέρας, ἐτελεῖτο ἑτέρα ἑορτὴ, συμβολίζουσα τὴν ἀνάστασιν τοῦ Ἀδώνιδος.

Λεῖψανα τῆς λατρείας τοῦ Ἀδώνιδος σωζόμενα μέχρι σήμερον εἰς τὰ ἔθιμα καὶ τὰς παιδιὰς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀναφέρει ὁ Δ. Μ. Σάρρος² ὅστις περιγράφει ἐν λεπτομερείᾳ τὸ τελούμενον κατὰ τὴν ἄνοιξιν «Μοιρολόγι τοῦ Ζαφείρη» ἐν Ζαγορίῳ τῆς Ἡπείρου. «Παρθένος τις κληρωθεῖσα μεταξὺ τῶν συμπαικτριῶν, ἀναφέρει ὁ Σάρρος, κατακλίνεται ὑπτία ἐπὶ τῆς χλόης νεκροῦ δίκην (γίνεται Ζαφείρης) αἱ δὲ λοιπαὶ παρθένοι καλύπτουσι τὸν κατακείμενον δῆθεν νεκρὸν διὰ φύλλων καὶ ἀνθέων πολλῶν καὶ ποικίλων (τὸν φκειάνουν Ζαφείρη) καὶ εἶτα, κύκλω καθήμεναι κόπτονται καὶ ὀλοφύρονται (κάνουν τὸν κομμὸ καὶ τὸ θρῆνο) ὡς ἐθίζεται περὶ τοὺς νεκρούς, θρηνωδοῦσι δὲ τὸ ἐξῆς νῦν συνήθως μοιρολόγι τοῦ Ζαφείρη:

* ETIENNE J. MACRYMICHALOS.—Vestiges du culte d'Adonis à Myconos.

¹ Ἴδε *Κυκλαδικὰ ἦτοι συλλογὴ σημειωμάτων περὶ Κυκλάδων καὶ Κυκλαδιτῶν* ὑπὸ Κ. Γ. ΝΑΥΠΑΛΙΩΤΟΥ, Ἀθῆναι 1930. Μέρους Α' σελ. 43.

² Ἴδε Δ. Μ. ΣΑΡΡΟΥ *Λεῖψανα τῆς λατρείας τοῦ Ἰνίου καὶ Ἀδώνιδος ἐν Ἡπείρῳ, Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας*, 5, ἐν Ἀθήναις 1897 σ. 347 κ.ε.

»Ζαφείρη μ' κοντοστρόγγυλε καὶ κοντοσιουσιμάνη
 ἄφ' ἑσες τὰ σπῖτια χάρβαλα τοὺς φούρνους γκρημισμένους
 κτλ. κτλ.
 Για' σιούκ' μωρὲ Ζαφείρη μου».

Εὐθύς ὡς ἀκουσθῆ τὸ ἐγερτήριο κέλευσμα, ὅπερ γεγωνότερον φωνεῖται, ἀνίσταται ὁ Ζαφείρης καὶ ἱαχαὶ χαρμόσυνοι καὶ παταγώδεις γέλωτες διαδέχονται τὸν προσποιητὸν κομμὸν καὶ θρῆνον.

Ταῦτα, καταλήγει ὁ Δ. Σάρρος, τελοῦνται ἐν Ζαγορίῳ τῆς Ἠπείρου, οἶον ἐν Βήτση, Καπεσόβῳ, Μονοδενδρίῳ, Βραδέτῳ καὶ ἀλλαχοῦ τανῦν παιδιᾶς χάριν νομίζω δὲ ταῦτα λείψανα ἀρχαϊκῆς λατρείας καὶ δὴ τῆς τοῦ Λίνου καὶ Ἀδώνιδος, πολλοῦ λόγου ἄξια καθ' ὅσον μάλιστα ἄγνωστον ἂν σώζονται τοιαῦτα καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ τελευταία αὕτη παρατήρησις τοῦ Σάρρου μὲ ἔκαμε νὰ ἐνθυμηθῶ μίαν ἀνάλογον παιδιὰν ἣ ὁποία παίζεται, ἢ μᾶλλον ἐπαίζεται¹ ἐν Μυκόνῳ τοῦλάχιστον μέχρι τοῦ 1910, καὶ ἣ ὁποία νομίζω ὅτι ἀξίζει τὸν κόπον νὰ σωθῆ ἀπὸ τὴν λήθην.

Οἱ παῖκται, ἢ συνηθέστερον αἱ παίκτριαι, συνεκεντροῦντο εἰς παραθαλάσσιον μέρος ὅπου ὑπῆρχον ἀμμώδεις ἐκτάσεις καὶ ἐκεῖ εἷς ἐκ τῶν παικτῶν ἐξηπλώνετο καταγῆς, οἱ δὲ λοιποὶ συμπαῖκται ἐσχημάτιζον γύρωθεν μὲ ἄμμον τὸ περίγραμμα τοῦ σώματός του. Κατόπιν ὁ παίκτης ἐσηκώνετο καὶ τὸ ἐπὶ τῆς ἄμμου σχεδιασμένον σῶμα, ἐγεμίζετο μὲ φύκια, ὅλοι δὲ οἱ συμμετέχοντες εἰς τὴν παιδιὰν ἤρχιζον θρηνοῦντες καὶ ἐπαναλαμβάνοντες ἐν χορῷ τὸ κάτωθι μοιρολόγι:

»Κραντωνέλλο, Κραντωνέλλο (πρόφ. Kradonello)
 ὕντας (πρόφ. odas) σ' ἔπερνε τὸ ρέμμα.
 Για' δὲν ἔπερνε τσαὶ μένα».

Ἡ παιδιὰ αὕτη, ἐξ ὅσων τοῦλάχιστον ἐνθυμεῖται ὁ γράφων, δὲν ἠκολουθεῖτο ἀπὸ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κραντωνέλλου, ὡς συνέβαινε μὲ τὸν Ζαφείρη τὸν ὁποῖον περιγράφει ὁ Σάρρος, καὶ τοῦτο θὰ ἔδιδεν ἴσως λαβὴν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ὁ θρῆνος τοῦ Κραντωνέλλου οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ Ἀδώνιδος, ἀλλ' ὅτι θ' ἀπετέλει ἀνάμνησιν τοπικοῦ τινος συμβάντος τῆς νήσου, π.χ. τοῦ ἐκβρασμοῦ πτώματος μυκονίου ναυτικοῦ καλουμένου «Κυρ Ἀντωνέλλου»² (Κ'ρ Ἀντωνέλλου) γεγονότος οὐχὶ σπανίῳ εἰς Μύκονον ἐνθα τὸ πλεῖστον τῶν κατοίκων ἦσαν ναυτικοί.

¹ Ὁ γράφων διελθὼν τὰ παιδικὰ του ἔτη ἐν Μυκόνῳ, ἐνθυμεῖται τὸ παίγνιον αὐτὸ παιζόμενον συχνὰ εἰς τὰς ἀμμώδεις παραλίας τοῦ «Καμνατσῶ» (Κομινακιοῦ, μικροῦ καμνίου) καὶ τῆς «Μεγαληνάμμου» (Μεγάλης Ἀμμου) δὲν γνωρίζει ὅμως ἐὰν ἐξακολουθῆ τοῦτο παιζόμενον, δεδομένου ὅτι ἀπουσιάζει ἐκ Μυκόνου ἀπὸ τριακονταετίας.

² Ἐν Μυκόνῳ τὸ κύριον ὄνομα «Ἀντωνέλλος» ὡς ὑποκοριστικὸν τοῦ Ἀντώνης εἶναι συνηθέστατον, προφερόμενον «Ἀδωνέλλος». Ἴδε ἀνάλογον προφορὰν *bedára* ἀντὶ πεντάρου ἐν Τοπωνυμικῇ τῆς Μυκόνου ὑπὸ Σ. ΜΕΝΑΡΟΥ ἐν Ἑπετ. Ἐτ. Βυζ. Σπουδῶν, 7.

Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὅποῖον μὲ κάμνει νὰ νομίζω ὅτι ὁ θρησκός τοῦ Κραντωνέλλου εἶναι ὑπόλειμμα τῆς λατρείας τοῦ Ἀδώνιδος, εἶναι ἡ ἠχητική τοῦλάχιστον ὁμοιότης τοῦ ὀνόματος τοῦ θρηνομένου ἐν τῇ παιδιᾷ τῆς Μυκόνου νεκροῦ Ἀδωνέλλου μὲ τὸ Ἄδωνις ἢ «Ἀδωνις» ὡς θὰ προσφέρετο εἰς τὴν ἀρχαιότητα¹. Ὑποθέτω δηλαδή ὅτι μετὰ τὴν ἐπικράτισιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ χριστιανικοῦ ἀγιολογίου εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐγένετο παρηχητική σύγκρισις τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀδώνιδος μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀντωνίου²⁻³ καὶ οἱ Μυκόνιοι παῖκται θρηνοῦντες τὸν Κραντωνέλλον (Κύρ Ἀντωνέλλον), δικαιοκίζουσι μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἀσυναίσθητως τὴν λατρείαν τοῦ ὀραίου ἀσιάτου θεοῦ⁴.

RÉSUMÉ

Vestiges du culte d'Adonis à Myconos.—On sait que le culte d'Adonis, ce beau dieu asiatique, fut introduit en Grèce de l'Asie, propagé d'abord aux îles Cyclades, puis à Athènes et au reste de la Grèce. Les «Adonies» c'est-à-dire les cérémonies du culte d'Adonis, avaient lieu chaque année à Athènes vers la fin de Mars, au cours desquelles des figurines du dieu en cire, étendu sur une couche mortuaire, étaient portées en cortège le long

¹ Ἴδε Μ. ΦΙΛΗΝΤΑ «Γλωσσογνωσία καὶ Γλωσσογραφία Ἑλληνική», 1, σ. 63: «... τὰ δύο πρῶτα (ἀριθμητικά εἶταν ἐκφράζουσι μαζί δεκάδα καὶ μονάδα) τὰ λέμε ἀρχαίως, δηλαδή πρῶτα τὴ μονάδα κῦστερα τὴ δεκάδα: ἔντεκα (τ=d) δηλ. μὲ τὴν ἀρχαία προφορὰ τοῦ δ ποὺ μᾶς τὴν φύλαξε ἀχάλαστη τὸ προηγούμενο μυτόπνοο ν».

² Μολονσί τὸ ὄνομα Ἀντώνιος τυγχάνει ρωμαϊκόν, καὶ βεβαίως προὔπηρχε τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐν τούτοις δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς βέβαιον ὅτι τὸ ὄνομα Ἀντώνιος > Ἀντώνης, ὡς κύριον ὄνομα ἐν Ἑλλάδι, διεδόθη καὶ κατέστη σύνθηρος κύριον ὄνομα, ἐκ τοῦ ὀνόματος Ἀντωνίου τοῦ Μεγάλου, ὁ ὅποιος κατέχει ἐξέχουσαν, ὡς γνωστόν, θέσιν εἰς τὸ χριστιανικὸν ἀγιολόγιον. Ἴδε σχετικῶς ἀναλόγους περιπτώσεις ἐν Μ. ΦΙΛΗΝΤΑ «Γλωσσογραφία καὶ Γλωσσογνωσία Ἑλληνική» 1, σ. 71: «... τὸνομα Δημήτριος > Δημήτρης δὲν τὸ πήραμε μῆτε ἀπ' τὸν Πολιορκητὴ Δημήτριον, μῆτε ἀπ' τὸν Φαληρέα Δημήτριον, μῆτε ἀπ' τὸν ἕγγονο τοῦ Φαληρέα Δημήτριον, μῆτε ἀπ' τὸ Δημήτριον Σκήψιον, μῆτε ἀπὸ κανέναν ἄλλον τέτοιον, παρὰ μόνον ἀπ' τὸ Ἀθηναῖον τὸ Μυροβλήτην καὶ ἔπως καὶ τὸ Μᾶρκος δὲν τὸ πήραμε ἀπ' τὸν Πλάυτον, μῆτε ἀπὸ τὸν Αὐρήλιον, μόν' ἀπ' τὸν Ἀημάρκον τὸν Ἐβραγγελιστήν, καὶ τὸ Χρυσόστομος ὅχι ἀπ' τὸν Δίωνα, μόνον ἀπ' τὸν Πάτερ Ἰωάννην τὸ Χρυσόστομο κτλ.

³ Εἰς τὴν πραγματικότητα τὸ «Ἀδωνις» μόνον εἰς τὸν τονισμὸν διαφέρει ἀπὸ τὸ «Ἀδώνης» ὡς προσφέρεται ὁ Ἀντώνης εἰς Μύκονον. Ἴσως δὲ ἡ σύγκρισις τοῦ προχριστιανικοῦ ὀνόματος «Ἀδωνις» μετὰ τοῦ μεταχριστιανικοῦ «Ἀδώνης» ἢ γενομένη ἐν Μυκόνῳ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς παιδιᾶς τοῦ Κραντωνέλλου, ν' ἀποτελῇ ἀκόμη μίαν ἀπόδειξιν ὅτι τὸ δ προσφέρετο ὡς d ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

⁴ Εἶμαι ἰδιαίτερος ὑπόχρεως εἰς τὸν διευθυντὴν τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. Γ. Μέγαν ὅστις εὐηρεστήθη νὰ μοὶ ἀνακοινώσῃ διὰ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Γ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ, ὅτι παρόμοιον ἔθιμον ἀπαντᾷται καὶ ἐν Αἰγίνῃ περιγραφὴν ὑπὸ τοῦ κ. Π. Ἡρειώτου ἐν «Λαογραφία»: 8, 1925, σ. 289 «Ὁ Λειδινὸς ἐν Αἰγίνῃ».

des rues par les célébrantes (car, les «*Adonies*» étaient une fête des femmes et, par excellence, des courtisanes), tandis que des hymnes lamentatoires étaient chantés par celles accompagnant les figurines, que l'on jetait finalement, dans des sources et des fleuves. Le lendemain comme suite à cette cérémonie, on fêtait la résurrection d'Adonis.

Des vestiges de ce culte d'Adonis survivent jusqu'à nos jours dans les coutumes et particulièrement dans les jeux populaires grecs. D'autres observateurs ont précédemment décrit deux de ces jeux qui se jouent en Épire (jeu de «*Zafiris*») et en Egine (jeu de «*Leidinos*») et qui conservent des traces distinctes de l'ancienne cérémonie des «*Adonies*».

L'auteur de la présente étude communique à présent qu'à Myconos (l'une des îles Cyclades, où comme précité le culte d'Adonis fut introduit en premier lieu) se joue un semblable jeu dont il donne la description suivante: Les joueurs se réunissent au bord de la mer, en quelque endroit pourvu d'étendues sablonneuses, et là, un des joueurs s'étend par terre tandis que les autres forment autour de lui, à l'aide de sable, le contour de son corps. Le joueur se lève ensuite et le corps dessiné sur le sable est rempli d'algues, après quoi les joueurs se lamentent autour du prétendu mort qui se désigne dans ces lamentations funebres, du nom de «*Kradonellos*». En ce jeu, nulle résurrection ne se produit par la suite, comme cela arrive dans les autres jeux déjà communiqués, et l'on pourrait peut-être, en conclure que le thrène de «*Kradonellos*» n'a aucun rapport avec le culte d'Adonis. Ce qui, incite pourtant, l'auteur à penser que ce jeu est un vestige du culte d'Adonis, c'est la ressemblance phonétique du nom de «*Kradonellos*» porté par le mort ainsi pleuré, avec le nom d'Adonis, car, «*Kradonellos*» signifie «*Kyr Adonellos*» (Sieur Adonellos), *Adonellos* étant, dans le dialecte de Myconos, le diminutif du non propre chrétien d'Antoine, y prononcé «*Adónis*». En conséquence, l'auteur arrive à conclure qu'après l'introduction du christianisme comme religion prédominante en Grèce, une confusion d'assonance s'est produite entre le nom du dieu «*A'donis*» et celui d'«*Adónis*» (Antoine) qui fut introduit en Grèce comme nom propre, en commémoration de St Antoine le Grand.
